

Fenomén nových církevních hnutí: teologické aspekty a reflexe

Petr Mucha

Nová církevní hnutí představují zajímavý fenomén současné katolické církve a jednu z jejích nejdynamičtějších součástí. Stávají se postupně vlivným aktérem v oblasti pastorační i teologické reflexe a jejich počet stále roste, přičemž odhady již hovoří o více než dvou stech hnutích ve světě.¹ Tato hnutí je možné definovat jako církevní subjekty převážně laické povahy, které vznikly zhruba v průběhu posledních sta let, přičemž v jejich hlavních charakteristikách, k nimž patří například specifické charisma a z něj odvozená spiritualita, se odráží různé společenské a náboženské výzvy doby.² Hlavní kontext jejich vzniku představuje Evropa dvacátého století a klíčové mezníky, jako například druhá světová válka, šedesátá léta a samozřejmě Druhý vatikánský koncil.³ Ačkoli má většina z těchto hnutí své kořeny v prostředí katolické církve, jejich existence a působnost se zdaleka neomezuje pouze na ni a v mnoha případech se rozšířila napříč křesťanskými denominacemi.⁴ Jejich společným rysem je převažující laický charakter, projevující se úsilím o rozvoj spirituality a apoštolské angažovanosti laiků, přičemž za tímto účelem vytvářejí prostor pro jejich sdružování.⁵

Mezi nejaktivnější nová hnutí, operující v českém a středoevropském prostoru, patří například Fokoláre, charismatická obnova, Opus Dei, Schönstattské hnutí, Comunione e Liberazione, Neokatechumenátní cesta, Sant'Egidio a Světové společenství pro křesťanskou meditaci. V České republice navíc působí i řada tzv. nových komunit, jako

¹ *New Religious Movements in the Catholic Church*, ed. Michael HAYES, London: Continuum, 2006, s. 16.

² Massimo FAGGIOLI, *Sorting out Catholicism: A Brief History of the New Ecclesial Movements*, Collegeville: Liturgical Press, 2014, s. 180–182.

³ Bruno SECONDIN, *Nová hnutí v církvi*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, s. 20–32.

⁴ Pro zdůraznění faktu, že fenomén nových církevních hnutí přesahuje kontext katolické církve, používá se v tomto textu spíše širší termín *církev*.

⁵ Například ve smyslu *Christifideles laici*. Více JAN PAVEL II., *Christifideles laici: apoštolský list o povolání a poslání laiků ve světě*, Praha: Zvon, 1990, čl. 29.

například Emmanuel, Blahoslavenství a Chemin Neuf.⁶ V celocírkevním kontextu představují nová hnutí diskutovaný, avšak stále nedostatečně zmapovaný fenomén, jehož vliv přitom roste a svým významem již přesahuje i samotné náboženské prostředí.⁷ Zasahuje nejen do utváření života církve a jejích doktrinárních trendů, ale postupně se prosazuje i v různých oblastech profánní sféry, od kulturní, přes politickou, až po ekonomickou.⁸

Dosavadní teologická reflexe nových církevních hnutí zatím nedosahuje úrovně jejich významu. Provedená rešerše odborné literatury ukazuje, že i přes celou řadu publikovaných teologických prací, věnujících se tomuto fenoménu z různých perspektiv, schází stále jeho komplexní zpracování a v jeho deskripci zůstávají poměrně velké mezery. Mezi autory, kteří se tomuto fenoménu dosud věnovali nejsystematičtěji, patří zejména Massimo Faggioli, Bruno Secondin a Agostino Favale,⁹ přičemž dílčích aspektů se dotkla i řada dalších významných teologů, jako například Joseph Ratzinger nebo Ian Ker.¹⁰ Zajímavý pohled poskytují i práce autorů, kteří jsou sami s některým z těchto hnutí blíže spjati.¹¹ Mnoho otázek spojených s tímto fenoménem zůstává nicméně nevyjasněných

⁶ Více k novým komunitám např. Petr MUCHA, „Fenomén nových komunit v katolické církvi a příklady z Francie,“ *Studia theologica* 18, č. 4 (2016): 151–171. Průkopníkem studia nových komunit je francouzský sociolog Frédéric Lenoir. Více Frédéric LENOIR, *Les communautés nouvelles*, Paris: Fayard, 1988.

⁷ FAGGIOLI, *Sorting out Catholicism*, s. 5.

⁸ Z nových církevních hnutí je v občanském a politickém smyslu aktivní například Comunione e Liberazione, v ekonomické sféře se například etabloval koncept „ekonomiky společenství“ mající kořeny v hnutí Fokoláre.

⁹ Italský teolog a církevní historik Massimo Faggioli se primárně věnuje historickému zařazení nových hnutí a všímá si souvislostí mezi nimi a pokoncilním vývojem. Více např. FAGGIOLI, *Sorting out Catholicism*. Spirituální teolog na Gregoriánské univerzitě Bruno Secondin se zase pokusil o klasifikaci hnutí z několika hledisek a přestože je jeho práce v některých směrech již méně aktuální, představuje stále v tomto smyslu jedinečný počín. Více SECONDIN, *Nová hnutí v církvi*. Práce Agostina Favale zase představují všeobecný teologický úvod do studia tohoto fenoménu. Např. Agostino FAVALE, *Segni di vitalità nella Chiesa: movimenti e nuove comunità*, Roma: LAS, 2009.

¹⁰ Joseph Ratzinger si všímá některých eklesialních aspektů nových hnutí, např. Joseph RATZINGER, „The Theological Locus of Ecclesial Movements,“ *Communio*, č. 25 (1998): 480–504. Oxfordský teolog Ian Ker pak reflektuje fenomén církevních hnutí z historické a pastorální perspektivy. Např. IAN KER, „New Movements and Communities in the Life of the Church,“ *Louvain Studies* 27 (2002): 69–95.

¹¹ Například Brendan LEAHY, *Ecclesial Movements and Communities: Origins, Significance, and Issues*, New York: New City Press, 2011. Autor je irský teolog a biskup v Limericku,

a řada klíčových témat vyžaduje další badatelskou pozornost. To platí zejména u nás, kde toto téma bylo dosud na okraji odborného zájmu. Mezi témata vyžadující detailnější pozornost tak patří především místo a role tohoto fenoménu v kontextu dnešní církve, stejně jako analýza jeho hlavních doktrinárních aspektů. Tento článek usiluje alespoň o částečné vyplnění těchto mezer a snaží se reflektovat následující otázky:

Jak nová hnutí souvisejí s pokoncilním pojetím církve? A jakou roli hrají v pastoraaci a obnově duchovního života církve?

Při jejich řešení se tato studie opírá o následující zdroje a metodické přístupy. Za hlavní podklad slouží vedle informací z již publikované literatury i poznatky získané na základě autorova vlastního zkoumání nových hnutí v terénu, které se uskutečnilo v rozmezí několika let v rámci disertačního projektu.¹² Informace čerpané především ze zahraniční teologické literatury jsou tak reflektované na základě zkušeností a poznatků z domácího studia jevu. Při hledání odpovědí na výše uvedené otázky jsou pak při tvorbě textu článku využity především dvě teologické perspektivy. V první kapitole jde o perspektivu eklesiologickou, vhodnou pro reflexi hlavních aspektů nových hnutí v kontextu pokoncilní církve a ve druhé kapitole pak perspektivu spirituálně-teologickou, užitečnou pro analýzu spirituálních principů hnutí, které představují hlavní zdroj jejich identity a duchovní vitality. Cílem textu není vyčerpávající analýza tématu, která by ostatně nebyla v rozsahu takového článku ani možná, nýbrž chce poukázat na možné směry myšlení v těchto oblastech, napomoci k lepší interpretaci role nových hnutí v dnešní církvi a poukázat na některé problémy spojené s jejich působením. Studie chce zároveň přispět k prozatím skromné reflexi fenoménu nových církevních hnutí v českém teologickém prostředí.

který má blízko k hnutí Fokoláre. Tony Hanna je zase členem *Family of God*, jedné z komunit charismatického původu. Například Tony HANNA, *New Ecclesial Movements*, Staten Island: Alba House, 2006.

¹² Výzkum proběhl mezi lety 2012 a 2018 v rámci autorova disertačního projektu na TF JÚ, který se zabýval postojem nových církevních hnutí v mezináboženských otázkách. Zahrnoval návštěvy a pozorování aktivit hnutí, rozhovory s jejich členy a studium pramenů v podobě publikací jejich představitelů. Zkoumání se uskutečnilo zhruba ve dvaceti různých hnutích a komunitách v České republice a v dalších evropských zemích. Výběr zkoumaných hnutí zohledňoval jak jejich stáří, aby byla dostatečně rozvinutá a etablovaná, tak i geografický aspekt jejich působnosti, se zřetelem na střední Evropu.

1. EKLESIOLOGICKÉ REFLEXE

Jedním z velkých témat Druhého vatikánského koncilu byla nesporně otázka církve a její redefinice v dnešní době. Koncilní dokumenty, zejména pak konstituce o církvi *Lumen gentium*, přispěly k výraznému posunu v oblasti eklesiologie. Dosud převládající chápání církve jako *societas perfecta*, formované Tridentským koncilem v protireformačním období a čerpající svou identitu z přesné a právně zakotvené institucionality, dostávalo církev v moderní době do stále větší krize a izolace. V návaznosti na již probíhající procesy uvnitř církve proto konstituce *Lumen gentium* přesunula důraz na eklesiální model Božího lidu, což mělo dalekosáhlé důsledky v mnoha oblastech. Otevřel se mimo jiné nový prostor pro přijetí alternativních forem uskutečňování církve, které se již nějakou dobu v církvi rozvíjely. Jako koesciální element křesťanství tak začal být vnímán například fenomén hnutí, k čemuž přispěla i nová teologická reflexe rané předkonstantinovské církve.¹³

Nová církevní hnutí lze v tomto smyslu chápat jako jedno ze znamení doby a určitou odpověď na měnící se církevní i společenský kontext. Zdá se, že jejich institucionální charakter v mnohém předjímá aktuální potřebu dekleralizace církve a její institucionální přeměny. Již papež Jan Pavel II. několikrát poukázal na potřebu posílit tento eklesiální princip a v roce 1981 ve své homilii k zástupcům těchto nových církevních iniciativ dokonce termín *hnutí* použil k popisu dnešního obrazu celé církve.¹⁴ V procesu pokoncilní proměny církve a posilování její neklerikální dimenze se tak nová hnutí stala v určitém smyslu progresivním a inspirujícím modelem, pro něž se stalo určujícím výše uvedené koncilní pojetí Božího lidu.

1.1 Laický charakter

Zdůrazněním konceptu všeobecného kněžství věřících, jak uvádí Ian Ker, se Druhý vatikánský koncil přihlásil k bibličtějšímu pojetí církve, s cílem nalezení určité vyváženosti mezi sílícím módním trendem anti-

¹³ FAGGIOLI, *Sorting out Catholicism*, s. 8–9.

¹⁴ Angelo SCOLA, *Avvenimento e tradizione: questioni di ecclesiologia*, Milano: Edizioni Universitarie Jaca, 1987, s. 11.

klerikalismu na straně jedné a zdůrazňování kněžského stavu devalvací laického na straně druhé.¹⁵ V tomto smyslu nová hnutí představují velmi zajímavý model. Ačkoliv mezi nimi existují poměrně značné rozdíly, společným jmenovatelem a důležitým charakteristickým znakem je nesporně jejich laický charakter. Přestože se v řadách jejich členů postupně etablovali i zástupci kléru a řeholního stavu, naprostá většina členů se rekrutuje z řad laických věřících a dokonce i mezi zakladateli a vedoucími reprezentanty většiny hnutí převažují laici.¹⁶ Z tohoto důvodu je někteří autoři označují jako *laická hnutí*.¹⁷

Právě v laickém zaměření je možné vidět hlavní poslání těchto hnutí a jejich přínos pro církev. Zatímco dříve byly specifické formy křesťanské spirituality zaměřené na laiky omezeny především na laické větve řeholních řádů, tzv. třetí řády, nová hnutí v tomto představují nový fenomén. Jejich duchovní profil a program vyrůstají primárně z laického prostředí církve a pro něj jsou určeny především. Usilují v první řadě o rozvoj křesťanské spirituality pro laické věřící a o jejich hlubší zapojení do života církve, čímž korespondují s výzvami Druhého vatikánského koncilu.¹⁸ Rozmanitým způsobem umožňují všem věřícím přístup k intenzivnějším formám prožívání duchovního života, osobní modlitby, liturgie a společenství. Vytvářejí pro ně příležitosti k náboženskému vzdělání a duchovní formaci, které byly donedávna mimo církevní hierarchii dostupné jen výjimečně a zároveň uschopňují laické věřící k účasti na mnoha důležitých službách církve, dříve omezených pouze na klérus a řeholníky. Nová hnutí tak svou podstatou podtrhují význam křesťanského povolání vyplývajícího ze křtu a demonstrují, že laici nejsou křesťany druhé třídy, nýbrž nositeli důstojnosti a spoluodpovědnosti za církev spolu s klérem.¹⁹ V neposlední řadě pak otevírají široký prostor všem věřícím v oblasti hlásání evangelia, když v souladu

¹⁵ KER, „New Movements and Communities,” s. 74.

¹⁶ Mezi hnutí založená laiky patří například hnutí Fokoláre, Neokatechumenátní cesta, Sant'Egidio, Komunita Blahoslavenství a Emmanuel.

¹⁷ Charles WHITEHEAD, „The Role of the Ecclesial Movements and New Communities in the Life of the Church,” in *New Religious Movements in the Catholic Church*, ed. Michael HAYES, London: Continuum, 2006, s. 15.

¹⁸ Např. Dokumenty II. vatikánského koncilu, *Apostolicam actuositatem: dekret o apoštolátu laiků*, Praha: Zvon, 1995, čl. 4.

¹⁹ Vice Johannes Farnleitner, *Christifideles Laici: Comments and Reflections*, Rome: Pontifical Council for the Laity, 1990.

s výzvami církve přispívají k implementaci evangelizačního úsilí tam, kde jsou laici v tomto smyslu nezastupitelní.²⁰

V historickém smyslu představuje tento trend poměrně zásadní posun. Od pozdního středověku, a zejména pak s vývojem po Tridentském koncilu, se v sebepojetí církve objevoval stále více důraz na institucionální formy, na hierarchii, a prohlubovalo se rozštěpení na dvě části, na *Ecclesia docens* (církve učící, klérus) a *Ecclesia discens* (církve poslouchající, laici).²¹ Protireformační období navíc posílilo proces sakramentalizace a klerikalizace, přičemž důraz na svátostnou službu a kněžský princip zastínil mnoho jiných aspektů církve.²² Všeobecné pojetí věřících ustoupilo do pozadí a samotný pojem *laik*²³ dostával postupně pejorativní nádech. V 19. století pak získal vyloženě negativní význam a byl dokonce používán pro označení zastánců antiklerikalismu a sekularismu.²⁴

Od počátku dvacátého století se situace začala měnit. Prosazovaly se nové teologické reformní proudy, které mimo jiné přijaly podobu biblického a liturgického hnutí, jejichž cílem bylo tematizovat některé pastorační výzvy a umožnit věřícím snadnější přístup k liturgii a Božímu slovu.²⁵ Některé formy duchovního života, stejně jako rozmanité pastorační a vzdělávací činnosti, které byly donedávna doménou kléru či řeholních osob, se začaly otevírat nově i laickým věřícím.²⁶ Pojem laik se zásluhou některých teologů, jako byl Yves Congar, dočkal redefinice na etymologickém základě slova *laos* „lid“, což přispělo k posílení teologické percepce církve jako Božího lidu.²⁷ Na tento vývoj pak navázal

²⁰ PAVEL VI., *Evangelii nuntiandi: apoštolská exhortace o hlásání evangelia*, Praha: Zvon, 1990, čl. 70.

²¹ Toto rozdělení se objevuje již v církevně-právním Graciánově dekretu z 12. století a navazuje na Gregoriánskou reformu církve, která nadřadila kněžský stav nad laický. Více Thomas RAUSCH, *Systematic Theology: A Roman Catholic Approach*, Collegeville: Liturgical Press, 2016, s. 190–191.

²² Tomáš PETRÁČEK, *Církev, tradice, reforma: odkaz Druhého vatikánského koncilu*, Praha: Vyšehrad, 2016, s. 28–29.

²³ Pojem *laik* nemá původ v biblických textech, kde se vyskytuje jen termín *laos* ve smyslu „lid“, a vyvinul se až později. Pochází z řeckého *laikos* doslova „příslušející k lidu“, v teologickém smyslu „ne-klerik“. Více Karl RAHNER – Herbert VORGRIMMER, *Teologický slovník*, Praha: Zvon, 1996, s. 154.

²⁴ Kenan OSBORNE, *Ministry: Lay Ministry in the Roman Catholic Church, its History and Theology*, New York: Paulist Press, 1993, s. 18–19.

²⁵ FAGGIOLI, *Sorting out Catholicism*, s. 42–44.

²⁶ Více KER, „New Movements and Communities,“ s. 76–77.

²⁷ Hans UCKO, *The People and the People of God: Minjung and Dalit Theology in Interaction with Jewish-Christian Dialogue*, New Brunswick: Transaction Publishers, 2002, s. 46.

Druhý vatikánský koncil, který namísto akcentu na institucionalitu zdůraznil koncept církve jako Kristova tajemného těla.²⁸ Koncil překonal myšlenku, že laici musí být ke své činnosti pověřeni hierarchií, a vrátil se k pojetí rané církve, v níž převládalo přesvědčení, že všichni jsou k apoštolskému působení povoláni samotným Kristem skrze svůj křest.²⁹ Zdůraznil princip rovnosti, když ve svém učení na první místo postavil příslušnost k církvi jako Božímu lidu na základě sjednocujícího principu křtu a teprve potom vyjmenoval různé stavy a úřady v církvi.³⁰ Církev tak byla definována novým způsobem, který umožnil pozitivnější vymezení laického principu a otevřel prostor k rozvoji celé řady teologických konceptů teologie laiků v pokoncilním období.³¹

Po koncilu se rozdíl mezi různými stavy a úřady v církvi začaly zmenšovat a narostl počet laiků, kteří přijali konkrétní odpovědnosti v církvi. Díky novým hnutím se v poslední době mezi laiky rozšiřují dokonce některé spirituální aspekty donedávna charakteristické především pro řeholní život. V souvislosti s posláním laiků a s novými hnutími se například hojně používá termín charisma, který byl v minulosti zmiňován hlavně v kontextu řeholních řádů.³² Podobně je tomu s pojmy monasticismu a kontemplace, donedávna spojovanými především s mnišskými řády, respektive s řeholními řády kontemplativní tradice. Dnešní meditativní laická hnutí se snaží tyto fenomény přiblížit všem a usilují o zpřístupnění kontemplativní modlitby a některých aspektů monasticismu široké laické veřejnosti.³³ Dá se tedy říci, že nová církevní hnutí představují jeden z příkladů realizace koncilní teologie církve, zejména pak té její části, která pojednává o Božím lidu a všeobecném kněžství věřících.³⁴

²⁸ Dokumenty II. vatikánského koncilu, *Lumen gentium: konstituce o církvi*, Praha: Zvon, 1995, čl. 7.

²⁹ Peter NEUNER – Paul M. ZULEHNER, *Přijď království tvé: Praktické učení o církvi*, Praha: Vyšehrad, 2015, s. 133.

³⁰ Celá druhá kapitola *Lumen gentium* se zabývá církví prizmatem pojetí Božího lidu, teprve až třetí kapitola řeší úřady a služby v církvi.

³¹ Více Leonard DOOHAN, *The Lay-centered Church: Theology and Spirituality*, Minneapolis: Winston Press, 1984, s. 4–23.

³² *Christifideles laici*, 24.

³³ Více např. *Monastery Without Walls: The Spiritual Letters of John Main*, ed. Laurence FREEMAN, Norwich: Canterbury Press, 2006.

³⁴ *Lumen gentium*, kapitola 2.

1.2 Prorocký aspekt

Apoštolský list *Christifideles laici* poukazuje na prorocké poslání laiků a jejich podíl na prorockém úřadu Kristově.³⁵ Jednou z možností, ve kterých se toto poslání uskutečňuje, mohou být nesporně církevní hnutí, která v mnoha směrech sama ztělesňují prorocký aspekt církve. Jestliže lze prorocké poslání teologicky interpretovat jako schopnost vnímat a číst znamení času,³⁶ pak v tomto smyslu představují nová hnutí velmi zajímavý příklad. Mnohá z nich totiž reprezentují poměrně dynamickou reakci církve na znamení času a na aktuální náboženské a společenské výzvy, a v jistém smyslu se tak sama stávají prorockým znamením. V období rychlých společenských proměn během posledního století vznikly v církvi desítky těchto subjektů, které svým zaměřením a charismatem poukazují a zároveň reagují na aktuální společenské či náboženské výzvy.

Snaží se například reagovat na sílící individualismus důrazem na společenství, na sekularizační trendy úsilím o duchovní a náboženskou obnovu, na přetrvávající klerikalismus laickou emancipací a na rostoucí odcizenost či dehumanizaci v mnoha sférách dnešní společnosti službou v sociální oblasti. V tomto smyslu lze hnutí interpretovat jako jednu z Božích odpovědí na konkrétní potřeby církve a společnosti, jako specifické projevy Ducha v dnešní době a tudíž i jako projevy prorockého daru církve.³⁷ Někteří autoři navíc upozorňují na důležitou roli nových hnutí v rozšiřování horizontů spirituality církve a dávají jejich prorocký charakter do souvislosti s osobnostmi jejich charismatických zakladatelů, přičemž poukazují na analogičnost s prorockou rolí řeholních řádů a jejich zakladatelů v minulosti církve.³⁸ Nová hnutí tak mohou být interpretována jako Duchem svatým inspirované reakce na proměny a výzvy

³⁵ *Christifideles laici*, 14.

³⁶ Více Roger Schroeder, „Mission in Roman Catholic Theology,“ in *Christian Mission, Contextual Theology, Prophetic Dialogue: Essays in Honor of Stephen B. Bevans*, ed. Dale T. IRVIN – Peter C. PHAN, Maryknoll, New York: Orbis Books, 2018.

³⁷ Více Piero CODA, „The Ecclesial Movements, Gift of the Spirit: A Theological Reflection,“ in *Movements of the Church*, Vatican City: Pontifical Council for the Laity, 1999, s. 77–104.

³⁸ Např. Niels HVIDT, *Christian Prophecy: The Post-Biblical Tradition*, Oxford: Oxford University Press, 2007, s. 257–258.

doby a v podstatě tak ztělesňují jednu z aktuálních manifestací prorockého poslání samotné církve, jak o něm hovoří Walter Kasper.³⁹

1.3 Institucionální výzvy

Přestože se nová hnutí velmi často identifikují s Druhým vatikánským koncilem, v některých otázkách se od jeho konceptů odlišují. Jedním z příkladů je jejich převládající forma institucionality, která většinou nekoresponduje s teritoriálním principem církve a jeho hierarchické autority, tedy s převažujícím konceptem koncilových dokumentů.⁴⁰ Až pokoncilní dokumenty začaly více reflektovat institucionální realitu nových hnutí,⁴¹ která zpravidla vznikají spontánně a nezávisle na hierarchické autoritě a teritoriálním uspořádání církve, často představují jakýsi podproud uvnitř církve, nesený jistou mírou spontaneity a reagující na potřebu rozvoje spirituality laiků a jejich angažovanosti. Stejně jako u analogických iniciativ v minulosti, impulsy k jejich vzniku nepřicházejí shora po linii hierarchie, ale vycházejí zdola, většinou od laických věřících, a vznikající institucionální struktury se pak rozvíjejí napříč teritoriální organizací církve. V některých případech tak dochází k disharmonickým, až konfliktním situacím mezi hnutími, reprezentovanými konkrétní místní skupinou, a teritoriální církví, reprezentovanou diecézí či farností. V takových situacích není vždy snadné nalézt řešení, které plně přijímá církevní život pramenící z charismatické spontaneity a zároveň respektuje funkci církevní hierarchické autority.⁴²

Ke kontroverzím dochází zejména v případech, kdy nová hnutí se svou iniciativou vstupují do prostoru, který byl doposud doménou teritoriálních struktur církve, především diecézí a farností. Jedná se například o oblast pastorační, evangelizační či katecheze, kde mnohá hnutí nabízejí alternativu stávající nabídce místní církve a vzhledem k jejich prorocké dynamičnosti jsou často přijímána ze strany věřících s větším

³⁹ Walter KASPER, *The Catholic Church: Nature, Reality and Mission*, London: Bloomsbury, 2015, s. 335.

⁴⁰ Ve svých úvahách o apoštolátu laiků koncilní otcové vycházeli ještě z modelu Katolické akce a jejího uspořádání, které je více závislé na církevní teritorialitě a hierarchické autoritě. Více FAGGIOLI, *Sorting out Catholicism*, s. 64–70.

⁴¹ Např. *Christifideles laici*, 29.

⁴² Více KER, „New Movements and Communities,” s. 93–95.

zájmem. Především pak tehdy, když se farnostem a diecézím nedaří v rychle se měnícím sociokulturním kontextu dostatečně reagovat na znamení doby aktualizací své duchovní a pastorační služby. V takových případech se působení hnutí nesetkává vždy jen s pozitivním přijetím ze strany místní církve, zvláště když není dostatečně integrováno do její pastorační koncepce. Hnutí tak mohou vyvolávat určité disharmonie v životě diecéze či farnosti a vzbuzovat řevnivost či kontroverze mezi věřícími. Nezřídka jsou pak terčem kritiky místních církevních autorit, především diecézních biskupů, zejména když jejich aktivity budí dojem elitářství, proselytismu, či sektářských tendencí.⁴³

V situacích, kdy se specifický charakter hnutí střetává s institucionální a hierarchickou strukturou místních církví, nabádá Joseph Ratzinger k hledání zdravé spolupráce mezi tím, co v církvi reprezentují diecéze a farnosti na straně jedné a konkrétní skupiny nových hnutí na straně druhé. Ratzinger zdůrazňuje koessentialitu obou dimenzí církve, které nemohou stát proti sobě, když jsou vedeny týměž Duchem a vyzývá hnutí a farnosti ke spolupráci, včetně integrace aktivit hnutí do kontextu místních církevních komunit.⁴⁴ Vzhledem k často komplikovaným institucionálním a církevně právním okolnostem se to ovšem neobejde bez problémů a v otázce působení nových hnutí uvnitř farností jsou do budoucna pravděpodobné dva scénáře řešení. V prvním případě se komplementarita a spolupráce hnutí a místních církví rozvine tak, že to bude oboustranně přínosné. V druhém případě se místním církvím podaří postupně reagovat na znamení doby tím, že aktualizují, například na základě inspirace od konkrétních církevních hnutí, své pastorační modely a služby. V takové situaci prorocký aspekt nových hnutí naplní svou existenciální roli a jejich působení na platformě farností přestane být potřebné. V tomto směru již existuje řada příkladů, jako například implementace katechumenátních principů v katechezi dospělých věřících v některých farnostech na základě inspirace neokatechumenátním hnutím, nebo integrace tzv. buňkového evangelizačního systému, který má kořeny v charismatické obnově, do farní pastorace.⁴⁵

⁴³ FAGGIOLI, *Sorting out Catholicism*, s. 147–150.

⁴⁴ VÍCE Dominique WAYMEL, „Les mouvements et associations de fidèles dans l’ecclésiologie de Joseph Ratzinger,“ *Nouvelle revue théologique* 136, č. 4 (2014): s. 577–595.

⁴⁵ Např. Piergiorgio PERINI, „Cellules paroissiales d’évangélisation,“ in Jean-Luc MOENS, *Paroisses et nouvelle évangélisation: l’apport des mouvements ecclésiaux et nouvelles communautés. Actes du IVe Colloque de Rome*, Paris: Editions de l’Emmanuel, 2009, s. 237–250.

1.4 Pastorační akcenty

Jedním z příkladů, kde nová hnutí usilují o doplnění nedostačující pastorační nabídky místních církví, je oblast duchovního života. Pro současnou západní společnost je příznačný rostoucí zájem o spiritualitu a sílí žízeň po duchovním životě se stává typickým znamením této doby.⁴⁶ Mezi hlavní role místních církví by tudíž mělo patřit hledání odpovědi na tuto výzvu, přičemž formace v duchovním životě a různých formách osobní spirituality by se měla stát do budoucna jedním z nejdůležitějších úkolů farností a místních církevních komunit. Ty však nejsou na tuto poptávku v současnosti zcela připraveny. Věnují se především svátostné pastoraci, sledují zpravidla tradiční modely pastorace pokřtěných a jejich katechetické programy často neodpovídají dnešní rostoucí poptávce po spiritualitě uvnitř i vně církve. A právě do tohoto prostoru mnohdy vstupují nová hnutí se svými evangelizačními a formačními programy, přičemž snaha o obnovu a rozvoj duchovního života patří mezi jejich hlavní cíle. Operují pak většinou samostatně, nebo dokonce nezávisle na místních strukturách církve, a nabízejí rozmanité duchovně formační kurzy a semináře, rekolekce, modlitební společenství či malé skupiny ke sdílení víry,⁴⁷ čímž vyplňují mezeru v pastorační nabídce farností, nebo k ní nabízejí svou vlastní alternativu.⁴⁸

Mezi další pastorační aktivity, ve kterých nová hnutí vyvíjejí svou iniciativu v reakci na výzvy doby, patří evangelizace, pastorace mládeže, duchovní vzdělávání dospělých, formace laiků k duchovní službě, kněžská příprava, charitní a humanitární služba a v neposlední řadě ekumenický a mezináboženský dialog. Mnoho z těchto činností, jejichž dostatečné pokrytí není v možnostech stávajících institucionálních církevních struktur, přijala nová hnutí pro sebe jako úkol a nezdědila v nich dokonce nalezla prostor zrodu a seberealizace. Hnutí Cursillo tak například vyrostlo z potřeby duchovní formace věřících a vyvíjí krátké efektivní kurzy víry. Neokatechumenátní cesta se vedle katecheze dospělých

⁴⁶ Více např. Philip Sheldrake, *A Brief History of Spirituality*, Oxford: Blackwell, 2007, s. 6–8.

⁴⁷ Příkladem mohou být společenství a programy neokatechumenátního hnutí, Cursillo, charismatické obnovy, hnutí Světlo-Život apod.

⁴⁸ Z řady pozorování během terénního výzkumu bylo zřejmé, že se v těchto oblastech daří novým hnutím efektivněji odpovídat na zmíněná znamení doby než farním a diecézním institucím.

na bázi katechumenátu věnuje i misijně zaměřené kněžské formaci. Skupiny charismatické obnovy zase hojně rozvíjejí evangelizační aktivity a pastorační mládeže na principu kerygma a charismatické zkušenosti. Komunita Sant'Egidio pak kromě charitativní a humanitární služby, které stály u zrodu její existence, zaměřuje svou pozornost na mezikulturní a mezináboženský dialog.

Jednou z klíčových institucionálních a pastoračních forem, kterou nová hnutí vytvářejí a využívají ke své činnosti, jsou různé typy malých skupin, tzv. společenství a modlitební skupiny. Ty poskytují intimnější a osobnější prostředí než je tomu v běžné farní pastorační a efektivně napomáhají osobnímu duchovnímu rozvoji, vytváření náboženské identity a angažovanosti v církvi. Některé z těchto skupin dokonce postupně přijímají podobu komunit různého stupně institucionalizace se stanovenými pravidly společného života.⁴⁹ V tomto smyslu je pro nová hnutí poměrně charakteristická snaha o obnovu malých vitálních buněk církve, typických pro křesťanství prvních staletí, v mnohém korespondující s konceptem církve jako diaspory, kterou popsal Karl Rahner.⁵⁰

V jistém kontrastu k malým skupinám se v pastoračních metodách nových hnutí objevují velká, mnohdy masová shromáždění, nejčastěji v souvislosti s pastorační mládeží, která mívají podobu různých náboženských festivalů či poutí.⁵¹ Významnou oblast činnosti nových hnutí představuje rovněž hlásání evangelia, pro něž se hlavním referenčním bodem stal papežský program nové evangelizace.⁵² Rozmanité formy apoštolátu a evangelizace byly mezi hnutími přítomny od jejich počátku, přičemž v současnosti přijímají nejrůznější podoby, od kerygmatické evangelizace ve veřejném prostoru, přes individuální formy, až po evangelizaci prostředky kultury a publikační činnost.

⁴⁹ Více k fenoménu nových komunit např. Olivier LANDRON, *Les communautés nouvelles. Nouveaux visages du catholicisme français*, Paris: Éditions du CERF, 2004.

⁵⁰ Více k Rahnerově pojetí církve jako diaspory např. Richard LENNAN, „Ecclesiology and Ecumenism,” in *The Cambridge Companion to Karl Rahner*, ed. Declan MARMION – Mary E. HINES, New York: Cambridge University Press, 2005, s. 134.

⁵¹ Několik příkladů: v prostředí charismatické obnovy tento fenomén reprezentují hlavně tzv. charismatické konference, Comunione e liberazione pořádá každoroční mezinárodní setkání v Rimini a komunita Emmanuel mezinárodní Fórum mladých, nejčastěji ve francouzském Paray-le-Monial.

⁵² Více Avery Dulles, *Evangelization for the Third Millennium*, New York: Paulist Press, 2009, s. 30–40.

1.5 Postoje v kontextu plurality

Další z výzev dnešní doby, se kterou se nová církevní hnutí musejí vyrovnávat, je setkávání různých kultur a náboženství ve stále více propojené globální a pluralitní společnosti.⁵³ Samotný vznik a vývoj nových hnutí během dvacátého století v podstatě kopíruje nástup globalizačního a postmoderního paradigmatu. Hnutí jsou tak od počátku své existence účinkům těchto procesů vystavena a musí na ně reagovat. S těmito trendy se totiž výrazně proměňuje společenské klima a tudíž i životní prostor církve ve směru stále větší diversity a plurality. Daleko více než dříve je církev konfrontována s odlišnými náboženskými i nenáboženskými ideovými systémy. S postupující sekularizací zároveň ztrácí monopol a autoritu i v oblastech své předchozí dominance, včetně oblasti nábožensko etické. Je tak nucena nově definovat svůj postoj k ostatním náboženským subjektům uvnitř i vně křesťanství, jakož i k sekulární společnosti. Pro církev jako celek představuje v otázce ekumenismu a vztahu k jiným náboženstvím zásadní změnu především Druhý vatikánský koncil a teologická reflexe, kterou započal.⁵⁴

I nová hnutí, která jsou dynamickou součástí církve, musejí tvářit v tvář této realitě řešit svůj postoj k tématu křesťanské jednoty a ekumenismu, k výzvě sílícího sekularismu a v neposlední řadě k otázce plurality náboženství ve světě. Pro některá hnutí se tyto otázky staly centrálními,⁵⁵ jiná svůj postoj postupně vytvářejí s ohledem na své doktrinní zaměření. Zatímco v řadě charakteristik, jako jsou emancipace laiků či úsilí o obnovu duchovního života, je možné u většiny hnutí konstatovat určitý sjednocující trend, v případě vztahu k otázce náboženské plurality se mezi nimi rozvinula poměrně výrazná rozrůzněnost. Některá hnutí zaujímají spíše rezervovaný postoj či dokonce nedůvěru k dialogu s jinými náboženstvími a mají tendenci k obranným reakcím vůči současným pluralizačním trendům ve společnosti. Jiná nacházejí v těch-

⁵³ Tento společenský kontext výstižně analyzuje zejména Peter Berger. Více Peter L. BERGER, *The Many Altars of Modernity: Toward a Paradigm for Religion in a Pluralist Age*, Boston: De Gruyter, 2014.

⁵⁴ Více Edward CASSIDY, *Ecumenism and Interreligious Dialogue: Unitatis Redintegratio, Nostra Aetate*, Mahwah: Paulist Press, 2005.

⁵⁵ Otázka ekumenismu se stala jedním z hlavních principů spirituality mnišské komunity Taizé a duchovního hnutí, které se kolem ní vytvořilo. Spiritualita jednoty, jak ve smyslu ekumenickém, tak i směrem k jiným náboženstvím a sekulárnímu humanismu, je patrná v základech hnutí Fokoláre.

to otázkách pozitivní výzvu ke své aktivní angažovanosti. Podmíněnosti a souvislostem tohoto jevu by bylo vhodné věnovat zvláštní pozornost v samostatné studii. V kontextu této úvahy věnované pastorační reflexi nových hnutí stačí konstatovat, že jejich odpověď na tyto výzvy doby je velmi rozmanitá.

2. SPIRITUÁLNĚ TEOLOGICKÉ POZNÁMKY

Jak bylo řečeno výše, nová církevní hnutí jsou hodně spojována s tématem rozvoje křesťanské spirituality. Mezi jejich společné rysy patří úsilí o obnovu duchovního života v církvi skrze různé podoby katecheze a formace věřících. Z tohoto důvodu jsou mnohdy označována za „nová duchovní hnutí“⁵⁶ a ačkoliv toto označení v dnešní literatuře spíše ustupuje komplexnějšímu názvu „nová církevní hnutí“, jeho významový obsah poměrně dobře vystihuje jeden z charakteristických rysů tohoto fenoménu. Nová hnutí se tak stávají zajímavým objektem spirituální teologie, kterou zajímá jak fenomén duchovního života, tak i rozmanité typy spiritualit, vznikající coby výsledek působení Ducha svatého v dějinách a jako výsledek mnohosti přístupů ke Kristu.⁵⁷

Způsoby, jimiž nová hnutí usilují o obrodu duchovního života věřících a duchovní obnovu církve, jsou velmi pestré a jednotlivá hnutí se v tomto smyslu mezi sebou významně liší. Některá přinášejí úplně nové akcenty a způsoby v prožívání křesťanské spirituality, jiná rekontextualizují existující podoby z duchovní tradice církve. Zatímco například prvky spirituality jednoty hnutí Fokoláre jsou v kontextu dějin křesťanské spirituality spíše inovativní,⁵⁸ hlavní aspekty spirituality hnutí křesťanské meditace⁵⁹ jsou inspirovány tradicí pouštních otců či raného mnišství a představují tak spíše jejich zpřítomnění.⁶⁰ Nová hnutí vykazují značnou pestrost i ve smyslu aktivit, které se rozvinuly jako plod

⁵⁶ Např. Herbert SCHLÖGEL, „Neue geistliche Bewegungen: Ein Beitrag zum Ethos in der Kirche,“ *Theologie der Gegenwart* (1990): 256–266.

⁵⁷ Michal ALTRICHTER, *Spirituální teologie*, Olomouc: Nakladatelství Centra Aletti Refugium Velehrad – Roma, 2017, s. 253–254.

⁵⁸ Více např. Chiara Lubich, *La dottrina spirituale*, Roma: Città Nuova, 2006, s. 66–78.

⁵⁹ Světové společenství pro křesťanskou meditaci, dále v textu uváděno jako hnutí křesťanské meditace.

⁶⁰ Laurence FREEMAN – Stefan REYNOLDS, *John Main: The Expanding Vision*, Norwich: Canterbury Press, 2013, s. 76.

jejich duchovního života. Příkladem může být služba lidem s mentálním postižením v komunitě Archa, evangelizační činnost v případě hnutí charismatické obnovy, nebo humanitární služba komunity Sant'Egidio.

Přes řadu problémů, které tato hnutí provázejí zejména v jejich rané etapě,⁶¹ představují pro církev nesporný přínos tím, jak novými způsoby zpřístupňují duchovní život všem věřícím. Snaží se přispívat k obnově církve skrze obnovu spirituality na všech jejích úrovních a zároveň odpovídat na výzvu k nové evangelizaci.⁶² V mnoha případech se jim daří zprostředkovat křesťanskou spiritualitu široké veřejnosti v době, kdy po ní roste poptávka a tradiční formy církevní misie na ni hledají adekvátní odpověď jen obtížně.⁶³ Kromě toho představují nová hnutí z pohledu spirituální teologie i specifický projev charismatické dimenze církve. Za svůj primární eklesiální princip přijala prvek charismatu, kolem něhož se utvářejí a z něhož čerpají svou identitu i vitalitu. S fenoménem charismatu pak úzce souvisí i prvek spirituality hnutí, který ztělesňuje jejich sdílený systém hodnot. Oběma pojmům je vhodné věnovat bližší pozornost.

2.1 Charisma jako centrální prvek

Velmi podstatným rysem a zároveň silným integračním prvkem každého z nových hnutí je prvek charismatu, jehož význam je pro potřeby této studie možno definovat jako specifický Boží dar či projev, jehož zprostředkovatelem v církvi a společnosti je konkrétní věřící, případně celé společenství.⁶⁴ Biblické pojetí charismatu, vycházející z řeckého pojmu *cháris*,⁶⁵ má svůj původ v Novém zákoně, kde se vyskytuje v různém kontextu. Nejčastěji ho používá ve svých listech svatý Pavel⁶⁶ a to ve

⁶¹ Např. MUCHA, „Fenomén nových komunit,“ s. 158–159.

⁶² VICE Jean-Pierre ROCHE, *La nouvelle évangélisation racontée à ceux qui s'interrogent*, Paris: Editions de l'Atelier, 2013.

⁶³ VICE Michael Downey, *Understanding Christian Spirituality*, New York: Paulist Press, 1997, s. 75–77.

⁶⁴ *Christifideles laici* hovoří o milostech Ducha svatého, které jsou zaměřeny k budování církve, k dobru lidí a k potřebám světa. VICE *Christifideles laici*, 24.

⁶⁵ „Milost“ nebo „dar Boží“. VICE např. *Iuvenescit Ecclesia*, List Kongregace pro nauku víry, Vatikán, 15. 5. 2016, čl. 4.

⁶⁶ Například v jeho charakteristickém popisu darů, využívajícím obraz církve coby těla s mnoha údý. Srov. 1 Kor 12, 1–31.

smyslu manifestace Ducha svatého ke společnému dobru církve.⁶⁷ Charisma lze chápat jako osobitý způsob, kterým určitý jedinec nebo skupina lidí realizují svůj podíl na Božím díle v církvi i ve světě. Ačkoliv v případě nových hnutí bývá zpočátku jeho nositelem konkrétní jedinec, většinou zakladatel hnutí, charisma se postupně stává fenoménem sdíleným.⁶⁸ Integruje své nositele do podoby společenství a bere na sebe zpravidla formu konkrétního aspektu křesťanské víry, vystupujícího do popředí jejich života. Zároveň se stává zdrojem dynamiky dané skupiny a dává vzniknout odpovídajícím institucionálním strukturám.⁶⁹

Vzhledem k samotné podstatě charismatu, které ve svém jádru představuje specifický projev Ducha svatého, ho v případě hnutí není snadné pojmut do jednoduchých kategorií a definic. Lze jej nicméně identifikovat z pramenů a vlastního sebepojetí dané skupiny, případně z podob duchovního života a činnosti, které rozvíjí. Přitom je třeba přistupovat hermeneuticky, kriticky interpretovat sdílený jazyk a mnohdy dekonstruovat vlastní narativy a zakladatelské mýty.⁷⁰ V případě hnutí Fokoláre je tak například možné identifikovat charisma jednoty v jejich nejrůznějších podobách, zejména jednoty usilující o smířování antagonismů v náboženském a společenském smyslu. U hnutí křesťanské meditace lze naproti tomu hovořit o charismatu vnitřní modlitby, která zpřístupňuje kontemplativní spiritualitu široké veřejnosti. Charisma hnutí charismatické obnovy spočívá především v samotné otevřenosti charismatické dimenzi víry a to skrze specifickou zkušenost „křtu v Duchu svatém.“⁷¹

Jak již bylo zmíněno, charisma má integrující účinek a může se stát zdrojem společné identity a poslání.⁷² Zatímco standardně se věřící identifikují s církví na principu územní příslušnosti, tedy skrze diecéze a farnosti, v případě nových hnutí je to právě identifikace s charismatem hnutí, a z něho vyplývající společnou spiritualitou a posláním, které členy spojují v jednu církevní entitu. A děje se tak napříč jejich teritoriální

⁶⁷ LEAHY, *Ecclesial Movements and Communities*, s. 82.

⁶⁸ Na základě sdílení charismatu zakladatele vzniká jakési „duchovní příbuzenství“ a rodí se „duchovní rodina“ v podobě církevního hnutí. Více *Iuvenescit Ecclesia*, 16.

⁶⁹ SECONDIN, *Nová hnutí v církvi*, s. 46.

⁷⁰ FAGGIOLI, *Sorting out Catholicism*, s. 6.

⁷¹ Více k fenoménu „křtu v Duchu svatém“ srov. FRANCIS SULLIVAN, *Charisms and Charismatic Renewal*, Ann Arbor: Servant books, 1982, s. 62–64.

⁷² HANNA, *New Ecclesial Movements*, s. 231.

příslušností, životními stavy a postavením v církvi.⁷³ Princip charismatu se tak většinou nepřekrývá s územním principem církve, což samozřejmě přináší řadu pastoračních a církevně právních problémů.

Na druhou stranu má charisma hnutí zároveň silný eklesiální význam, neboť jeho posláním a cílem je konkrétní přínos církvi jako celku. Stejně jako řeholní řády, i nová hnutí se stávají nositeli konkrétního charismatu, z něhož pramení určité poslání a celá řada aktivit, jimiž slouží církvi i společnosti.⁷⁴ Komunita Sant'Egidio tak rozvíjí bohatou humanitární činnost, Comunione e Liberazione vstupuje do prostoru občanského vzdělávání a angažovanosti a Neokatechumenátní cesta zase poskytuje formační a katechetické programy pro dospělé. Hnutí do značné míry představují jakousi inkarnaci charismatu, neboli vtělení konkrétního Božího projevu do určitých podmínek, do konkrétní církevní podoby, do společenství věřících. Reprezentují tak dynamickou aktualizaci církve v konkrétním kontextu a ztělesňují charismatickou dimenzi církve, která je podle Jana Pavla II. koeseenciální s hierarchickou dimenzí církve.⁷⁵

2.2 Eklesiální dimenze charismatu

Nová hnutí tak do značné míry představují znovuoživení charismatické dimenze církve, připomínané Druhým vatikánským koncilem.⁷⁶ Zatímco v předchozím období byl ve středu pozornosti především hierarchický aspekt církve a charismatická dimenze byla spojována spíše jen s fenoménem zasvěceného života, hnutí naproti tomu vytvářejí jakousi organickou podobu eklesiologie společenství sjednocením různých povolání, darů a způsobů života na principu společného charismatu a poslání.⁷⁷ Charisma se stává centrálním prvkem a sjednocuje různé

⁷³ Tony HANNA, „New Church Movements: Friends or Foes?“ *The Furrow* 56, č. 2 (2005): 84.

⁷⁴ Více Antonio M. SICARI, „Ecclesial Movements: A New Framework for Ancient Charisms,“ *Communio* 29, č. 2 (2002): 294–296.

⁷⁵ Srov. *Iuvenescit Ecclesia*, 10.

⁷⁶ Někteří autoři považují znovuoživení charismatu a pneumatologického aspektu církve za vhodný teologický nástroj k interpretaci pokoncilního vývoje. Srov. Richard R. GAILLARDETZ, *Ecclesiology for a Global Church: A People Called and Sent*, Maryknoll, N. Y.: Orbis Books, 2008, s. 137.

⁷⁷ *Christifideles laici*, 55.

podoby duchovního života, církevní služby i stavy na institucionální platformě hnutí, přičemž tak zajímavým způsobem ztělesňují skutečnost, že hierarchické a charismatické aspekty církve jsou rovnocenné a spolupracují na stavbě i obnově církve.⁷⁸

V tomto smyslu lze nová hnutí chápat jako plod Druhého vatikánského koncilu, který nevidí mezi charismatickými a hierarchickými dary jakýkoliv protiklad.⁷⁹ Je-li totiž zdrojem hierarchických darů svátostné svěcení, které má stejně jako ostatní svátosti svůj zdroj v působení Ducha svatého, pak jsou hierarchické dary jen jinou formou působení téhož Ducha, jako dary charismatické, a jsou s nimi rovnocenné. A tento koncilní étos sdílí většina nových církevních hnutí.⁸⁰ Proti dualismu ve smyslu oddělování charismatické a hierarchické dimenze církve se staví i Joseph Ratzinger, podle nějž i církevní úřady mají charismatický a pneumatologický původ a církve ve své svátostné podobě bez charismatu nemůže existovat.⁸¹ Na adresu nových hnutí pak Ratzinger konstatuje, že i jejich charismata se musí postupně institucionalizovat, mají-li vytvářet soudržnost a kontinuitu.⁸²

Pestrostí svých charismat nová hnutí obohacují vnitřní život dnešní církve a přispívají k posílení její katolicity a plurality, narušené v období protireformace. V konfrontačním vymezování vůči reformačním církvím docházelo totiž v katolické církvi k omezení původní vnitřní rozmanitosti a od Tridentského koncilu sílil proces centralizace a unifikace ve smyslu spirituálním a doktrinárním. Vytvářela se charakteristická žánrová kultura apologie a katechismu založených na definičním principu a ze strachu z hereze se omezila původní svoboda teologického a spirituálního hledání.⁸³ Na podstatnou změnu tohoto stavu si církev musela počkat až do dvacátého století a Druhého vatikánského koncilu, přičemž jedním z projevů obnovujících se plurality se zdá být právě pestrost spirituálních a doktrinárních přístupů nových církevních hnutí.

⁷⁸ Více Sicari, „Ecclesial Movements,“ s. 287.

⁷⁹ Koncil klade hierarchické a charismatické dary na stejnou úroveň, když říká, že „Duch svatý vybavuje a řídí církev různými hierarchickými a charismatickými dary.“ Srov. *Lumen gentium*, 4.

⁸⁰ KER, „New Movements and Communities,“ s. 72–73.

⁸¹ RATZINGER, „The Theological Locus of Ecclesial Movements,“ s. 482.

⁸² *Iuvenescit Ecclesia*, 10.

⁸³ Více Petráček, *Církev, tradice, reforma*, s. 24–28.

2.3 Spiritualita a její modely

Jak již bylo řečeno výše, s principem charismat hnutí úzce souvisí i fenomén jejich spiritualit, který představuje další charakteristický znak z pohledu spirituální teologie. Spirituality hnutí se postupně utvářejí v návaznosti na jejich charismata a představují v podstatě specifickou implementaci křesťanské spirituality do konkrétních podmínek. Fenomén spirituality je pro studium nových hnutí poměrně klíčový. V teologickém smyslu ji charakterizuje určitý specifický životní styl, vytvořený v konkrétních podmínkách spolupráci člověka s působením Ducha svatého, většinou sdílený v rámci společenství lidí. Spirituality hnutí, podobně jako řeholních řádů, lze pak chápat jako způsoby křesťanského života, lišící se na základě svých pramenů, charakteristických znaků i specifik svých nositelů.⁸⁴ Philip Sheldrake je definuje systémem hodnot, forem života a prostředků víry, v nichž se zrcadlí specifické vnímání Boha a transformace člověka.⁸⁵ Řečeno jinými slovy, spiritualitu je možné definovat jako osobitou interpretaci křesťanské víry a její aplikaci v duchovním a praktickém životě jednotlivce či skupiny. Charakterizují ji určité doktrinní důrazy, jedinečná kombinace prvků duchovního života a z nich odvozený životní styl i činnost. Někteří autoři v tomto smyslu hovoří o specifické formě seberealizace víry a církve.⁸⁶

Spiritualita má výrazný vliv na to jak se utváří hodnotový systém daného hnutí, sdílený způsob myšlení a náboženský jazyk jeho členů. Určuje hlavní formy a prvky duchovního života skupiny, především pak způsoby modlitby a podoby liturgie, stejně jako společné aktivity a činnosti navenek. S tím jak spiritualita ovlivňuje kvalitu a intenzitu vnitřních a vnějších vztahů, má dopad i na převládající podoby existence, strukturální charakteristiky a institucionální formy daného hnutí. Utváří rovněž podobu základních skupin a společenství, jejich program a zákonitosti členství. V souvislosti s tím se definují hlavní eklesiální charakteristiky hnutí, včetně kanonického zařazení. Spirituality nových hnutí tak představují určitou analogii ke spiritualitám řeholních řádů a kongregací vzniklých v předchozích obdobích církve, přičemž v některých

⁸⁴ Více *Slovník spirituality*, ed. Stefano de Fiores – Tullo Goffi, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, s. 904–905.

⁸⁵ SHELDRAKE, *A Brief History of Spirituality*, s. 2.

⁸⁶ Např. LIBERO GEROSA, *Canon Law*, Münster: Lit Verlag, 2002, s. 214.

případech do sebe integrují tradiční spirituality s cílem jejich aktualizace do současného církevního a společenského kontextu.⁸⁷ Velmi často přitom kombinují prvky různých spiritualit navzájem.⁸⁸

Rozmanitost spiritualit nových hnutí, stejně jako pluralitu všech spiritualit v církvi, je možné vnímat komplementárně. Ve svém zaměření totiž reprezentují různé aspekty jedné univerzální křesťanské víry a spirituality. Nositelé každé z nich spoluprožívají celé tajemství víry skrze některý z jejích aspektů a zároveň ztělesňují určitý specifický díl a poslání v rámci celku. Uvedená komplementarita spiritualit, spolu s volnější formou institucionality církevních hnutí, umožňují dokonce věřícím, aby se v různých etapách svého duchovního života nechali inspirovat různými druhy spiritualit, nakolik odpovídají jejich individuálnímu duchovnímu rozvoji. Kérygmaticky zaměřené spirituality některých hnutí jako je Neokatechumenátní cesta, Světlo-Život, nebo charismatická obnova, charakteristické silným důrazem na evangelizaci a obnovu osobní víry, se například zajímavým způsobem doplňují se spiritualitami hnutí, které ve svém zaměření akcentují kontemplativně meditativní aspekt. Řada věřících nachází například inspirativní podněty pro svůj další duchovní rozvoj v aktivitách hnutí křesťanské meditace poté, co předtím prožili zkušenost konverze či obnovy své osobní víry v prostředí charismatické obnovy.⁸⁹

V jádru spirituality každého hnutí je možné identifikovat specifický prvek, který lze označit jako její *model*, a který představuje určitý převládající způsob myšlení a chování. Může být definován jako určitý centrální aspekt, jehož podoba úzce souvisí s okolnostmi vzniku dané skupiny a má silný vliv na utváření jejích hlavních charakteristik. V případě nových hnutí se většinou objevuje již v samotných počátcích, přičemž jeho podobu spoluvytváří několik faktorů. Kromě hlavního charismatu,

⁸⁷ Dnešní nová hnutí do sebe nejčastěji integrují prvky spiritualit mnišských, mendikantských, ale například i ignaciánské spirituality. Více o spiritualitách katolické církve např. Jordan AUMANN, *Křesťanská spiritualita v katolické tradici*, Praha: Karolinum, 2000.

⁸⁸ Chemin Neuf například propojuje spiritualitu charismatické obnovy se spiritualitou ignaciánskou a Komunita Blahoslavenství charismatické aspekty s karmelitánskou spiritualitou a prvky z judaismu. Kombinaci kartuziánské eremitské spirituality s liturgií křesťanského Východu vytvořila Mnišská rodina Betléma. Srov. MUCHA, „Fenomémen nových komunit,” s. 160.

⁸⁹ Tento fakt byl pozorován v rámci autorova výzkumu u některých sledovaných skupin. Bylo by nicméně zajímavé dalším zkoumáním ověřit, zda jde o obecnější fenomén, nebo zda k takovéto „prostupnosti a návaznosti“ spiritualit dochází jen ve specifických případech.

zpravidla spojeného se zakladatelskými osobami, je to jakási „iniciační zkušenost“ daného hnutí a její dějinně společenský kontext.⁹⁰ Příkladem může být silný sociální a komunitární model spirituality Fokoláre, související s jeho zakládajícím příběhem uprostřed válečného rozdělení a strádání,⁹¹ či výrazný kerygmatický model spirituality Neokatechumenátní cesty, který se zrodil z naléhavé potřeby hlásání a formace věřících v době cílícího sekularismu ve Španělsku šedesátých let dvacátého století. Kontemplativní model spirituality hnutí křesťanské meditace má zase své kořeny v životním příběhu zakladatele a jeho znovuoobjevování kontemplativní tradice.⁹² Každé hnutí tak v jádru své spirituality nese určité klíčové charakteristiky, které pak utvářejí jeho postoje a chování v mnoha oblastech: určují doktrinální zaměření, mají vliv na vnitřní struktury a procesy a v neposlední řadě i na postoje a činnost navenek.

ZÁVĚR

V tomto textu šlo o reflexi nových církevních hnutí především z pohledu pokoncilního pojetí církve, se zřetelem na některé jejich konkrétní eklesiální a spirituální aspekty. Cílem bylo poukázat na hlavní charakteristické rysy tohoto fenoménu a přínos pro dnešní církev, a zároveň se dotknout některých problémů spojených s jeho rozvojem a působením v kontextu místních církví.

Z reflexe hlavních charakteristik je patrné, že ačkoliv má celá řada nových hnutí svůj původ ještě před Druhým vatikánským koncilem, z eklesiologického pohledu souvisí tento jev především s koncilním učením o církvi. Přestože nejsou nová hnutí v koncilních dokumentech ani jednou zmíněna, představuje koncilní nauka vhodný teologický referenční rámec pro jejich interpretaci. Jejich laický charakter, prorocký aspekt, pastorační akcenty, charismatická dimenze a v neposlední řadě i pluralita spiritualit rezonují s mnoha důrazy v koncilním pojetí církve,

⁹⁰ Iniciační zkušenost lze chápat jako konkrétní a reálný příběh, který stojí na počátku existence daného hnutí. Důležitou roli v něm hrají jak dějinné a společenské okolnosti, tak i subjektivní zkušenost zakladatele, nebo zakladatelů.

⁹¹ Více např. Armando TORNO, *Portarti il mondo fra le braccia: vita di Chiara Lubich*, Roma: Città nuova, 2011.

⁹² Více např. John Main, *Christian Meditation: The Gethsemani Talks*, Tucson: Medio Media, 2001.

zejména s eklesiálním konceptem Božího lidu, který nahradil předchozí koncept *societas perfecta*.⁹³ S ohledem na nová hnutí zjevně Druhý vatikánský koncil ve svých dokumentech popsal a autorizoval něco, co se již více než půlstoletí v církvi vytvářelo a svou prorockou intuicí v mnohém nastínil další vizi, na níž v pokoncilním období celá řada hnutí navázala.

Nová hnutí obohacují dnešní církev na mnoha úrovních a představují nesporný přínos zejména ve smyslu znovuoživení její charismatické dimenze a rozvoje plurality jejích spiritualit. Díky svému úsilí o obnovu duchovního života skrze konkrétní pastorační aktivity stihla hnutí zdolmáknout v mnoha sférách církve a stala se její neoddelitelnou součástí. Jejich převládající laický charakter představuje navíc důležitou odpověď na výzvu doby pojmenovanou i Druhým vatikánským koncilem a ztělesňuje tak jednu z nejvýznamnějších proměn církve dvacátého století. Existence a působení nových církevních hnutí přináší na druhou stranu řadu pastoračních a institucionálních problémů. Ty jsou patrné zejména na úrovni farností a diecézí, kde charismatická dimenze a institucionální stránka hnutí mnohdy vstupuje do určitého napětí s hierarchickou a teritoriální podstatou místní církve. Princip spolupráce obou aspektů není snadné vždy naplňovat, zejména když některá hnutí teprve prodělávají období své stabilizace nebo dokonce trpí „dětskými nemocemi“, které oslabují schopnost jejich adaptability a integrace v církevním prostředí. V tomto smyslu je zdůrazňována potřeba trpělivosti, než se jim podaří dospět k větší duchovní a eklesiální zralosti.⁹⁴ V každém případě je možné konstatovat, že ačkoliv nemusí být působení nových hnutí ve všech směrech pouze pozitivní, pro církev představuje nesporný přínos a užitečný stimul, zejména pro její reformní procesy.⁹⁵

Pro další bádání v oblasti nových církevních hnutí se nabízí téma vztahu mezi charismatem a procesem institucionalizace, konkrétně otázka nakolik ovlivňuje původní dynamiku charismatu proces fixace institucionálních a kanonických podob hnutí. Dále by bylo vhodné řešit výše zmíněné téma „prostupnosti a návaznosti“ spiritualit a zkoumat která hnutí v tomto smyslu poskytují větší prostor. Třetím námětem

⁹³ Veli-Matti KÄRKKÄINEN, *Introduction to Ecclesiology: Ecumenical, Historical and Global Perspectives*, Downers Grove, Illinois: InterVarsity Press, 2002, s. 28.

⁹⁴ Václav Stanislav RYLKO, „New Fruits of Ecclesial Maturity,“ in *The Beauty of Being a Christian*, Vatican City: Libreria Editrice Vaticana, 2000, s. 15–27.

⁹⁵ Václav LEAHY, *Ecclesial Movements and Communities*, s. 130–134.

k bádání mohou být církevně právní a pastorační problémy působení nových hnutí na půdě farností a hlubší reflexe modelů spolupráce, které se v tomto smyslu osvědčily. Zvláštní pozornost si určitě zaslouží i výše zmíněná podmíněnost postojů nových hnutí směrem k pluralitní společnosti a dialogu s jinými náboženstvími.

**The Phenomenon of New Ecclesial Movements:
Theological Aspects and Reflections**

Keywords: New Ecclesial Movements; Catholic Church; Second Vatican Council; Spirituality; Lay People

Abstract: This article deals with the phenomenon of new ecclesial movements, especially from the perspective of ecclesiology and spiritual theology. It is based on both, theological literature and the author's own field research. Apart from an analysis of key elements such as the charisma and spirituality of the movements, the article reflects on one of the most important aspects — the lay character of the movements. The study thus presents new ecclesial movements as one of the manifestations of the prophetic dimension of the Church and one of the fruits of Vatican II. The text also pays attention to certain problems related to the pastoral activities of new ecclesial movements in the context of parishes and dioceses; and in this sense it stresses the need for cooperation between the charismatic and hierarchical dimensions of the Church.

Mgr. Petr Mucha, Ph.D.
New York University Prague
Nad Klamovkou 7
150 00 Praha 5
mucha@nyu.edu